

*Apluzarven 18. juni (mandag) 100774
 Bv? 1956?*

TERBOVENS AKSJON

18. JUNI 1941

*Mot de 43 organisasjonene som ved maiprotesten ydet
 et viktig bidrag til en samlet norsk front*

Av magister THOMAS CHR. WYLLER

I en kronikk den 16. mai redegjorde jeg for det protestbrevet som 43 av landets ledende organisasjoner sendte Reichskommissar Terboven den 15. mai 1941. Brevet var en utfordring som krevde et svar. Men det gikk flere uker før Terboven lot høre fra seg. Han brukte tiden til å foreta visse undersøkelser i marken, og overveie situasjonen før han endelig bestemte seg for hvilke svar han ville gi.

Vi har ingen kilder som kan fortelle oss hva Terboven overveide, hvilke alternativer han tok opp til drøftelse, hvorvidt han i det hele tatt var i tvil om at organisasjonenes demonstrasjon måtte møtes av en knyttneve. Derimot kan vi gjennom Fritt Folks spredte kommentarer i noen grad slutte oss til Nasjonal Samlings syn på malbrevet og hvilke skritt det ønsket foretatt. Indirekte kan også de refleksjoner som kom til syne i partiets hovedorgan, gi oss en pekepinn om Terbovens planer.

Avisen nevnte protesten for første gang den 28. mai. Den slo da fast at «formående menn» var i sving og at brevet var en direkte fornærmelse mot Reichskommissar. At organisasjonene endog truet, fant bladet «direkte latterlig», og kommentaren munnet ut i et krav om å få stoppet det muldvararbeide som visse personer drev med organisasjonene i medlemmenes navn.

To dager senere ble truselen gjentatt, denne gangen knyttet sammen med glede over at aksjonslederne var trådt åpent frem istedenfor som tidligere å skyve «kvinner og barn og svakhjernede mannfolk» foran seg. Avisen filosoferte over at «den verste misbruk av makten er å unnlate å bruke den når det er nødvendig», og det ble lovet at nærmere undersøkelser skulle foretas. Avisen søkte også å bevise at protesten nærmest måtte oppfattes som et tillitsvotum til partiet: «Det norske folks vilje er villen til liv», de protesterende representerer dødslinjen, ergo er det hevet over tvil at det er NS som representerer folkevilljen, bare problemet stilles riktig». Den 7. juni kom bladet tilbake til saken igjen — det hadde da oppdaget at protestbrevet ikke var blitt behandlet i organisasjonsmessige former slik



Gauleiter Josef Terboven, tysk okkupasjonssej i Norge fra 21. april 1940 til 7. mai 1945.

at det egentlig bare var uttrykk for en sammenrotting av enkeltpersoner. «Som sådan må vel da saken også bli behandlet». Dette forsøket på å fremstille saken slik at organisasjonene selv ble frikjent, var for partiet en logisk utvei etterat det hadde «stilt problemet riktig».

Men partiets kommentarer — i den grad vi kjenner dem — er så lite sammenhengende og så spredte at vi får en mistanke: NS har trolig selv vært i sterk villrede med hvorledes Terbovens reaksjon ville arte seg. NS ønsket utvilsomt å få kontroll med organisasjonene, men det tyske motstøtet kunne komme til å bli for inngripende, gå lenger enn partiet egentlig var tjent med. Hvis denne antagelsen har noe for seg, var organisasjoner og parti like spent på hvorledes der herr Reichskommissar ville turnere saken.

Mange tegn tyder på at Terboven ikke la sin endelige slagplan før like opp under den 18. juni. Den første åpne tyske reaksjonen kan vi notere den 12. i samme måned. Da ble tre av underskrifterne forhørt av Gestapo og arrestert. Dagen etter sendte Reichskommissariatet telegrafisk innbydelse til alle underskrifterne om å møte til «Besprechung» i Stortingsbygningen den 14. juni. Et nytt telegram den dag meddelte imidlertid at møtet var utsatt til den 18. Det er mulig at denne utsettelsen kan tolkes dit hen at Terboven hadde en ferdig plan som han — uvisst av hvilken grunn — la til side til fordel for en helt ny. Men det er også mulig — og såvidt vi vet gir det en tilstrekkelig forklaring — at det første telegrammet og kontrameldingen bare var ledd i en smule nervekrig som Terboven fant det var godt å innlede siste runde med.

Den 16. juni ble det for alvor fart over sakene. Da ble det endelig vedtatt at Innenriksdepartementet — under ledelse av kst. statsråd Hagelin — skulle utstede en foreningsforordning som gav partiet fullmakt til å føre et effektivt oppsyn med landets organisasjonsliv. Som jeg skal komme tilbake til, forelå det fra tidligere et partiutkast til en slik forordning, det ble nu tatt frem, finpusset og delvis endret av tyskerne. I løpet av den 17. juni ble arbeidet avsluttet, forordningen ferdig signert av Hagelin, parafert av statsrådssekretær Fuglesang og godkjent av Reichskommissar. Samme dag ble alle andre forberedelser også fullført: Det var bestemt hvilke foreninger som skulle rammes, hvilke som skulle holdes utenfor, hvem som skulle arresteres, og Terboven hadde godkjent de personer som partiet hadde foreslått til nye organisasjonsledere. Om kvelden den 17. juni ble hele aksjonsplanen gjennomgått for siste gang under et møte på Skaugum hvor Terboven delte ut rollene.

Dermed var scenen klar, og teppet kunne gå opp for det store skuespillet i Stortingsbygningen den 18. juni 1941.

Organisasjonslederne møtte fulltallig opp til møtet. Bare én av dem var fraværende — han tilhørte den gruppen som skulle arresteres og ble først tatt av Gestapo noen dager senere. Innbydelsen gjaldt en «Besprechung», og de innkalte hadde derfor på forhånd samråd seg om hvem som skulle være deres ordfører i en eventuell diskusjon. Enkelte var forberedt på litt av hvert og hadde bl. a. sørget for å gi sine funksjonærer flere måneders forskuddslønn.

Bruk for argumenter fikk de imidlertid ikke. Møtet — som var lagt opp i vanlig tysk regi med presisjon, politi og pistoler — tok form av en monolog fra Terboven og en kunngjøring fra Hagelin.

